

RIVOJLANGAN DAVLATLARDA MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMI

Mahmudova Hilola O'ktam qizi

Guliston davlat universiteti magistranti

Annotatsiya: maqolada maktabgacha ta'lim haqida so'z boradi. Rivojlangan davlatlardagi maktabgacha ta'lim tizimi haqida ma'lumotlar berilgan. Xorijiy davlatlardagi maktabgacha ta'lim tizimini o'rganib, ulardagi ilg'or tajribalarni sharoitimizga moslab tatbiq qilish kerakligi haqidagi fikrlar aytib o'tilgan.

Kalit so'zlari: maktabgacha ta'lim, chet el tajribasi, Yaponiya maktabgacha ta'limi, Germaniya maktabgacha ta'limi, Fransiya maktabgacha ta'limi.

Insoniyat jamiyatining hozirgi zamon rivojlanish darajasi mustaqil respublikamiz ijtimoiy hayotining barcha sohalarida amalga oshirilayotgan tub o'zgarishlarda o'z aksini topmoqda. Bunday o'zgarishlar shak- shubhasiz, barkamol shaxsni tarkib toptirish bilan chambarchas bog'liqdir. Biz foydalanadigan ta'lim texnologiyalari shaxsni rivojlanishiga, mustaqil ishlashga o'rgatishi zarur. Rivojlangan mamlakatlar tajribalarini o'rganib, ularni sharoitimizga moslab tatbiq qilish kerak. Misol tariqasida rivojlangan davlatlardan biri bo'lgan Yaponiya ta'lim tizimini ko'rib chiqamiz. Yaponiya - juda tez rivojlanayotgan davlat bo'lib, bu hol asosan yaponlarning tabiatan mehnatsevarlik va ishbilarmonligi bilan bog'liqdir. Dunyodagi barcha yangiliklar va yuksalishlar sari intilish, eng so'nggi yutuqlardan foydalanish va ularni yanada rivojlantirish - bu yapon xalqining azaliy milliy odatlariga aylanib qolgan. Yaponiyada juda qadimdan xalqning aqliy imkoniyatlaridan foydalanuvchi fan va texnikani qo'llash siyosati eng muhim o'rin tutadi. Hozirgi davrda Yaponiya ilmiy tadqiqotlarga ketgan sarmoya miqdori bo'yicha dunyoda 2- o'rinda turadi. Yaponiya o'z oldiga 2 vazifani: 1-boyish, 2-g'arb texnologiyalarini Yaponiya ishlab chiqarishiga kiritish masalasini qo'ydi va bu ishni amalga oshirish uchun birinchi galda ta'lim tizimini tubdan o'zgartirish kerakligini angladi. Maktabgacha ta'limga Yaponiyada

katta e'tibor beriladi. Yaponiyalik Masaru Ibuku bolalarning rivojlanishida qo'llaniladigan innovatsion metodlar ishlab chiqqan bo'lib, u o'zining "3 yoshdan keyin kech" asarida ham yuqoridagi fikrlarni ta'kidlab o'tgan. Masaruning ta'kidlashicha inson miyasining 80 foizi 3 yoshgacha shakllanib bo'ladi, biroq ta'limda 3 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun ta'lim dasturlari deyarli mavjud emas.

Maktabgacha tarbiya odatda oiladan boshlanadi. Yapon ayollari uchun onalik birinchi o'rinda turadi. Ko'pgina yapon ayollarining aytishlaricha, bola tarbiyasi ularning hayotlarining maqsadlaridir. Yaponiyada oilaviy byudjetning katta qismi bolaning ta'limiga sarflanadi. Oilada bola yaxshi bilim olishi ushun barcha shart-sharoitlar yaratib beriladi. Imtixon paytlarida esa bolalar uy yumushlaridan ozod etiladilar. Ota-onalar farzandlariga barcha sohada o'rnak namunadirlar. Ular o'z bolalari o'qishiga yordam berish ushun juda ko'p o'qiydilar. Onalar o'zlarini farzandlarining oqil, dono, muloyim, odil va mehnatsevar bo'lib o'sishlari uchun oila sulolasi va davlat oldida mas'ul deb hisoblaydilar.

Yaponlar bolaning erta voyaga yetishi tarafdoridirlar. Turli yoshlarda tarbiyaning turli muammolariga urg'u beradi. Masalan,

1 yoshda o'ziga ishonch hissini uyg'otish,

2 yoshda amaliy san'at qo'l mehnatini ko'rsatish,

3 yoshda burch hissini tarbiyalash,

4 yoshda yaxshilik va yovuzlikni farqlashga o'rgatish,

5 yoshda liderlik hislatlarini tarbiyalash, mustaqillikka, reja tuzish va ularni bajarishga o'rgatish.

Bolalar va qizlar turlicha tarbiyalanadilar. O'g'ilga oilaning bo'lajak tayanchi sifatida qaraydilar va qiyinchiliklarni yengishga o'rgatadilar. Qizlarni esa uy ishlariga tayyorlaydilar. Yaponiya bog'chalarida bolalarni 8 kishilik kichik guruhlar xanlarga bo'ladi. Bu bolalarga bog'chada o'z ish o'rni ajratiladi, ular o'z xanlariga nom tanlaydilar. SHu tariqa eng kichik yoshdan jamoada ishlashni o'rgatadilar. Bu guruhdagi har bir o'quvchi guruhda o'z o'rniga ega bo'lishi lozim. Bunday xanlar keyingi ta'lim bosqichida ham qo'llaniladi. O'rta maktabda xanlar doimiy emas, ular yangi sharoitlarga tezroq ko'nikish uchun har 5 oyda o'zgartirib

turiladi. Yaponiya bog‘chalariga 3- 5 yoshdagi bolalar qabul qilinadi. Bolalar bog‘chalarining maqsadi bolalarning aqliy va jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirish, mustaqillik va ichki tartib ko‘nikmalarini tarbiyalash, jamiyat hodisalariga to‘g‘ri munosabatda bo‘la olishni o‘rgatishdan iborat. SHuningdek, og‘zaki nutq, so‘zlarni to‘g‘ri qo‘llashni o‘rgatishga ham katta e‘tibor beriladi. Ertaklar, kitoblar, musiqa, sport o‘yinlari, rassomlik kabi shaxsning ijodiy xususiyatlariga qiziqish uyg‘otiladi. Bolalar bog‘chasi Yaponiyada vatan fuqarosini shakllantirish tizimining 1-bosqichi hisoblanadi. Mustaqil faoliyat, jamoaviy ong, ijtimoiy mas‘uliyat ko‘nikmalarini shakllantirishga alohida e‘tibor qaratiladi. Bolalar bog‘chasining asosiy vazifasi bolani maktabga tayyorlashdir. Bu yerda rasm, musiqa, ritmika, jismoniy tarbiya bo‘yicha mashg‘ulotlar o‘tiladi. Individuallik, u qanchalik yaxshi bo‘lmasin, o‘quvchilarni o‘ziga jalb qilmaydi, bolalar jamoasi tomonidan qabul qilinmaydi. Yaponiyada oilaviy tarbiya xususida ko‘plab metodik qo‘llanmalar va tavsiyanomalar nashr etiladi, radio va televideniya orqali ko‘plab pedagogik maslahatlar berib boriladi. Maktabgacha tarbiya yoshdagi bolalar ushuncha ota- onalar oyiga o‘rtacha 2- 3 kitob sotib olishadi. SHu yoshdagi bolalar ushuncha oyiga 40 jarida nashr etiladi, ota-onalarning mutlaq ko‘pchiligi bu jaridalarga obuna bo‘lishadi. Bola maktabga borgunga qadar o‘qishni, yozishni, oddiy hisoblash ko‘nikmalarini egallashi zarur. Maktabgacha ta‘lim tizimi Germaniya ta‘lim tizimida muhim bosqich hisoblanadi. Maktabgacha ta‘lim bolalar bog‘chasi (Kindergarten)da amalga oshiriladi. Bolalar bog‘chasiga 3- 6 yoshdan maktab yoshigacha borishadi. Rivojlanishdan orqada qolgan yoki yoshi mos bosqichga yetmagan bolalar maktabgacha sinflarda (nem. Vorklassen) va maktablar qoshidagi bolalar bog‘chasida (nem. Schulkindergarten) taxsil oladilar. Bu bog‘chalar alohida FE qoidasiga ko‘ra yoki maktabgacha sektorga yoki boshlang‘ich ta‘lim sektoriga bo‘ysinadi. Maktabgacha ta‘lim majburiy emas, lekin ko‘pgina FEda rivojlanishda orqada qolgan bolalar uchun majburiy hisoblanadi. Bolalar bog‘chalari ta‘limning quyi bosqichi hisoblansada, lekin u davlat tizimi emas, balki yosh avlodni qo‘llab-quvvatlash muassasalari tizimiga kiradi. Bog‘chalarni mablag‘ bilan ta‘minlash turli jamoat tashkilotlari, xayriya

birlashmalari, korxonalari, xususiy shaxslar, diniy muassasalar zimmasida. 1996 yildan boshlab bolalar bog'chasiga qatnash uchun xuquqiy me'yorlar ishlab chiqildi. Bolalar bog'chasiga farzandlarni berish ixtiyoriy ravishda amalga oshiriladi. Bolalar bog'chasiga qatnash uchun ota- onalardan ularning daromadiga qarab ma'lum miqdorda to'lov olinadi. Maktabgacha bolalar bog'chasi tayyorlov sinflari va kirish guruhlari maktab ta'limining birinchi bosqichiga kiradi. Fransiya ta'limida bolalarning go'daklik chog'idanoq maktabda o'qitish uchun tayyor holda olib kelish g'oyat muhim masala hisoblanadi. Bu bosqichda tarbiyalanuvchilar quyidagicha tabaqalashtirilgan: kichik guruh (2- 4 yosh), o'rta guruh (4- 5 yosh), katta guruh (5- 6 yosh). Maktabga tayyorlov guruhi (5- 6 yosh) bo'lib, ularga Fransiyada 100% shu yoshdagi bolalar qamrab olingan. Bolalarni maktabga tayyorlash uchun alohida dastur va darsliklar mavjud.

Hulosa qilib shuni aytish mumkinki, O'zbekistonni ta'lim tizimiga xorij pedagogikasidagi ilg'or jixatlarni o'zlashtirish, yangi - yangi samarali o'quv predmetlarini ta'lim tarkibiga kiritish bilan jahon davlat standartlari darajasiga olib chiqish osonlashadi. Buning uchun esa biz rivojlangan xorijiy mamlakatlardagi quyidagi ilg'or tajribalarni ta'lim tizimimizda qo'llay bilishimiz maqsadga muvofiqdir. CHunonchi :

AQSH pedagogikasidagi:

- a) bolani o'z kuchi imkoniyatiga ishonch ruhida tarbiyalash;
- b) bolani kamsitmaslik, insoniy kadriyatlarni va g'ururini erga urmaslik;
- d) Vataniga faxr va iftixor ruxida tarbiyalash va x.k .

Yaponiya ta'limidagi:

- a) bolani maktabga puxta tayyorlash;
- b) kichkintoylar ta'lim va tarbiyasiga ota- onalar masuliyatini kuchaytirish;
- d) yosh talant sohiblari bilan olib borilayotgan izchil ishlar.

Germaniya ta'limidagi:

- a) tabaqalashtirib o'qitishga berilayotgan jiddiy e'tibor;
- b) o'quvchilarning mehnat, ta'limini mustahkamlash;
- d) kasbga yo'naltirish.

Fransiya ta'limidagi:

a) maktabgacha tarbiyadanoq o'quvni predmetlashtirib tashkil etish;

b) boshlang'ich ta'limni uch boskichda puxta amalga oshirish;

d) o'quvni didaktik vositalar bilan ta'minlashga berilayotgan katta e'tibor va boshqa ibratli jihatlar bizning ta'limga ham ko'chsa, bizning pedagogikamiz olga qarab dadil qadam bosgan bo'lar edi.

Xorijiy davlatlardagi maktabgacha ta'limning asosiy ikki maqsadi bo'lib, ularning birinchisi bolalarga xorijiy tillarni o'qitish bo'lsa, ikkinchisi ularni jismonan, ruhan va aqlan sog'lom rivojlantirishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Isaqulova N.J, Qosimova Z.H. Xorijiy mamlakatlarda ta'lim(ma'ruza) T., 2011
2. Mutalipova M.J., Xodjaev B.X. Qiyosiy pedagogika.-T: 2015y.
3. Yo'ldoshev G'.J. Xorijiy mamlakatlarda ta'lim T.,1995
4. Yoldosheva M.B. Obrazovanyie za rubejom. T.,2006

Internet resurslari

5. www.edu.uz.
6. www.tdpu.uz
7. www.pedagog.uz
8. www.Ziyonet.uz